

PAGRAMANČIO ŠNEKUTIS

Koks būtų kiemas be šnekučio pavasarį, be jo giesmės?! Ypač kai pamotė žiema atsitraukia ir drungni vėjai, lenktyniuodami kalvomis, dosniai barsto gličiuosius pumpurus, sėja žoleles, – tas prasčiokas paukštis švilpauja skėtriodamas, džiugina kaip įmanydamas varguolį. Žiūrėk, vakar dar jų buvo tik pora, o šiandien būreliais iš medžio į medį, iš kiemo į kiemą, ir taip visą laiką jie lanko vieni kitus, svečiuojasi nelyginant Pagramančio amatininkai dižiųjų švenčių dienomis.

Pagramančio sklypininkai myli švilpukus, ir kiekvienas – puodžius, žvejys ar kurpius turi įsikėlę po keletą inkilų. Daugiausia jų pridirbęs Deveika. Nerasi pas jį beržo ar obels, kur nekabėtų mažučiai nameliai. Kiti net spalvingai nudažyti, prie landų įtaisytos gonkelės, šonuose išpiešti langai, o ant stogelių – bokšteliai. Visa tai pagražinta įmantria meisterio ranka. Todėl niekur šnekučių tiek daug nematysi, kaip Pagramanty. Jau kovo pabaigoj debesys jų nugula atšlaites, sodus, maudosi šimtai kiekvienoje balutėje, ir kasdien vis tirštėja.

Šį pavasarį ūmai įsigalėjo šilima, staigiai pradėjo žaliuoti. Dvi dienas padirbėjusios, saulės iltys išgraužė paskutinį ledą, paleido žemę, ir tos pačios savaitės gale nusigriovė. Dienelės malonios, geros, kad eidamas vieškeliu gali matyt amatininkus ne tik pačius kaip museles atkutusius, besiglaudančius saulishaly, prie sienų, bet ir jų vaikus straktaliuojančius, gyliuojančius krūvutėmis lyg mašaliukus. Ant tvorų džiūsta patalynės, vėdinasi duknos, kailiniai, žargstosi basos mergelės it gandrai raudonkojai, ir net šimtamečiai diedukai, kurių anksčiau niekur nematei, tokie nepažįstami, seniai iš atminties iškritę, kiūtėję tamsoje, ant mūriukų, dabar lyg iš parapijos kapų atsikėlę valandomis sėdinėja vėjo neužpučiamose vietose prie namų, krapštinėja lazdelėmis žemę, žiūrėdami gęstančiomis akimis į krykštujančius anūkėlius.

Deveikos dirbtuvėlės langas nuo ryto iki vakaro praviras, ir laiks nuo laiko meisteris kaišioja galvą pro jį, žvelgdamas čia į vieną, čia į kitą medį, ar jau apsigyveno porelė, ar gera jiems jo naujame inkilėly. Ir mėgdžioja meisteris giesmininkus, švilpia pats. Nutilo šnekutis – jam ir sako meisteris: „Na, dar už ditkę – gausi sliekienos!“ Jei šnekutis neatsiliepia, meisteris pats sušvilpia, pats ir rankomis kaip sparnais skėsteli. Klausosi valandėlę paukštis, žiūri ir neiškentęs – pragysta.

Trečias namas nuo Deveikos – siuvėjo Krizostimo. Siuvėjo langas taip pat praviras. Meisteris mato kaimyną vaikstant ties langu, išeinant lauk, mosuojant laidynę, kad įsigautų anglys, vėl grįžtant į vidų. Atėjusį su siuvimu žmogų Krizas palydi iki kelio neskubėdamas, žioplindamas į šlaitus. Meisteris supranta draugą: jam pačiam noras valkiotis, bėgioti su vaikais, o darbo kad ir daug, jis ne taip kaip vakarykštis sniegas tirpsta. Nuotolis nedidelis, ir draugai gali pasikalbėti:

- Jau pas mane trys poros. Viena – jaunavedžių, – praneša meisteris apie šnekučius.
- Kaip pažįsti, juk ant ragų nėra gumbų?
- Iš uodegos kraipymo. Seniai kada ne kada – krust, storai – py py, o jauniklis – è, kaip gerinasi savajai!

Einantis pro šalį žmogus sustoja ir juokiasi iš tokio dviejų draugų pokalbio, o meisteris:

- Nebijok, ne apie tavo uodegą!..

Jau kelinta diena ties vienu Deveikos inkilėliu sukasi vienišas šnekutis: atskrenda, patupi, pačirškia ir vėl dingsta. Jis ne toks bailus kaip kiti: pasakyk – pū, supliauškind delnais, visi pakils, o jis tupės, kraipys galvą, susigūžęs kaip senelis altarista sakykloje. Meisteris pastebi, kad vientulys luošas, dažnai liūdnas nutupia netoli lango ir senio balsu dejuoja.

– Kas tau, vargšeli, pačios neturi? – kalba jam meisteris, ir šnekutis lyg suprasdamas – čiar čiar. Susirenka vakare Deveikos kieme kaimynai, grįžta iš darbų sūnūs, ateina Krizas. Meisteris užveda kalbą apie luošą paukštį:

– Matyt, našlys – kur nors pačią prašvilpė.

– Gal su kitu bjaurybė susidėjo. Supaisysi bobas – ėmė ir paliko šlubį, – prideda savo kapeiką siuvėjas.

– Gal senbernis? – spėlioja Jonas.

– Nieko, našlys, senbernis ar šlubis – pasisuks, pamatysit, kokią jauną gaus.

– Tai pasakė! – muša į kuprelę Krizui meisterienė. – Pats senas, tik laikosi, o jauną balamūtys!

Dar pats paukščių grįžimo metas, ir šnekučiai raudami plunksnas kariauja su žvirbliais dėl pasirinktų gūžtų, kai visus sparnuočius, lygiai ir Pagramančio žmogų, stebina nepaprastas lizdas, įkeltas į didįjį jovarą tik keli žingsniai nuo siuvėjo namų. Niekas ir nepastebėjo, kada jis atsirado, kas jį sukėlė iš lentų. Tai lyg ir visų Pagramančio šnekučių bažnyčia: pro jos landą gali prasmukti gero veršio didumo paukštis.

– Kas ten dabar perės? – kraipo galvas praeiviai. – Ana, ir langas!

– Melnyčia bus, – tvirtino kitas. – Krizas su meisteriu pikliavos.

– Ė, jau! Kodėl be sparnų. Možebit čia su vyresnybės žinia. Aš kai vaiske buvau, tokias padarė į pozicijas žiūrėt.

– Tai gal, dėde, greit turkas eis?

– Možebit...

Kokią savaitę taip visi, ypač vaikai, spėlioja, net paties meisterio klausinėja, o jis, nors prie to darbo nagus prikišęs, erzina smalsuolius:

– Iš Valakijos atlekia du gužučiai – tokio didumo, – meisteris skėsteli rankas. – Visas senas mergas iš Pagramančio išrankios...

Netrukus pamato žmonės tą paukštį. Bet jis ne į gužutį, o į meisterio sode čirškėjusį šlubį šnektį panašus, tik nepalyginti didesnis. Ir iš priremtų prie medžio ilgų kopėčių galima spėti paukštį nemėgstantį skraidyti.

– Ką tu ten darai? – klausinėja susirinkę kaimynai, pakėlę galvas į didįjį inkilą.

– Grucę grūdu, – atsako jiems balsas.

– Pasirodyk!

Šnektis kyšteli snapą iš inkilo. Mato žmonės – Krizas.

Kuriems galams keistuolis įsitaisė tų tų ir karias į ją kiekvieną pavasarį? Kad dar savo namų neturėtų arba nesveiko proto būtų – daugelis ir nekvaršintų galvų, o dabar!

Meisteris taip pat kopėčiomis laipioja pas Krizą, ir nežinia, kaip jie ten dviese sutelpa. Tik pamatysi lyg iš jaujos rūkstant pro inkilo plyšius dūmus – žinok, kad meisteris pypkioja.

Deveikienė jau ne vieną kartą už kojų nutempė vyrą nuo kopėčių, užklupus besikariantį pas Krizą.

– Proto netekai! – šaukia ji, tąsydama už kiškų, – vaikelis atsirado! Pats amžius kabinėtis. Kai ištikši – aš tavęs nežiūrėsiu.

– Aš ant tavęs – purpt, ir sulesiu.

– Vienas atsirado durnas, tuoj ir kitas... nė šiū, nė tū – beždžionkos! Svietas juokiasi...

– Kur tas sviestas? Gal tarp karvės rietu? – atsikerta meisteris, bet senutės vis dėlto klauso ir virbeliais leidžiasi žemyn.

Tik nepasaugojo meisteriene kitą sykį tėvo, jau tėvas betupįs ant Krizo inkilo pakopos – antrasis šnektis. O iš ten, kaip nepasiekiamas, erzina ją:

– Nori slyvos? – meta jis nulaužęs sausą šakelę pačiai. – Na, pasiek mane, gausi ir grūšią!

Moteris grūmoja kumšte, ieško žemėje kokio akmenėlio ar grumstelio, su kuriuo galėtų pabaidyt nedorėlį, prikaišioja, kad jis tinginiauja, jis šioks ir toks.

– Ai, tik liežuviu tu gali pasiekti...

Siuvėjas už meisterio nugaros kikeną, gundydamas draugą tęsti įdomų pokalbį su senute.

Paskum abu sulenda į lizdą. Nors vienas ir antras ne iš drūtųjų, tenka beveik surėmus pilvus stovėti. Gerai patrepsėtum – iširtų Krizo namukas, bet kol ramiai sukinėjiesi – laikosi. Vienam iš bėdos čia galima gyventi: langelis, suolas, žingsnio ilgumo stalelis. Prie sienos pakabintas daktaro Šliūpo paveikslas, iškirptas iš knygos, dar zuikiai iš elementoriaus. Seniai Krizas galvojo pasistatyti namelį ant kalno arba medyje, o ten atsisėdus laisvu laiku plunksnelę padažei, pakaušį pakasei ir rašai giesmes kaip Strazdas. Ai, jeigu siuvėjas turėtų galią ir tiek mokslų kaip daktarai, dar suprastų gramatiką, jis išklotų tokias dainas, kad Pagramančio kalvos juoktųsi, akmenys šokinėtų. Ir dabar Krizas gali kuo ne kuo pasigirti, ypač Pagramančio merginų aprašymu, dainele apie apsipešiojusį žvirblį, kurioje kiekvienas pažins, kad jis išjuokė valsčiaus raštininką. Smarkios eilės ir apie popą, uriadninką*, už kurias, meisterio manymu, Krizą lengvai pavėžytų iki Sibiro. Tose eilėse jis smagiai tarkuoja visą caro valdžios broliją. Turi Krizas ir liūdny – apie nukirstą kareivio ranką ir Lietuvos našlaitį, – jas meisteris, žiauriausias siuvėjo kritikas, vadina pagrabinėmis. Tokios eilės mažiausiai sekasi Krizui rašyti, bet kitokios, jeigu reikia kam įdurti, – be siūlo, adatos bėga. Jeigu Krizo kas paklaustų, kuriems galams jis naikina rašalą, sunku būtų atsakyti. Jis ir pats nežino, kas jį skatina tai daryti. Juk paukštis taip pat už savo giesmes lašinių negauna, o niekas neklausia, kodėl jis ulba. Ateina tokios valandos, neįjunti, kaip ima belstis viduje jaudulys, krūtinę tarytum Nemuno krantą pradeda plauti vilnelė, švelniai, jusliai, paskum tavo paima jų visas pulkas, ir žiūrėk – supiesi ant laisvųjų vandenų. Tik plėsk bures! Tokiomis valandomis Krizas neįjunta, kaip adatą pakeičia plunksna, ir tik nespėji per blauzdą pabraukt, pakaušio krepštelį – mintis taip ir liejasi, taip ir stojasi žodis kūnu. Kyšt pro langelį nosį, pamatai laukus – laukai išsitiesia ant balto popieriaus, pamatai avių būrelį – paduokit jas čia, tegul ganosi! Užgriebia akis baltą kaip gulbę ramiai plaukiantį debesėlį, ir jį atsivarai, ir paukštį, – vis tuo pačiu plunksnos galeliu, ir ką tik nori.

O kai baigi rašyti – tarytum iš pirties išėjęs, ir lengvai, ir maloniai pavargęs jautiesi. Permeti dar kartą akim išmargintą lakštą, krepštelėji čia, ten, kuri eilutė per ilga, išlindusi, vienu atsikvėpimu nesiduoda perskaitoma, tą su plunksnele kaip su botkočiu – škude į tvartą, o kuri per daug striuka, prie tos priduri uodegėlę ir – velniai griebtų – matai, kaip uodegėlė tuojau ima judėti!

Dar nenudžiūvus plunksnelės pėdsakui, Krizas neša šiltą kepsnį meisteriui. Jeigu beskaitydamas meisteris susiraukia, reiškia – per rūgštų, jeigu visą laiką tyli – trūksta druskos arba pipirų, bet kai draugas pertraukia giesmininką juoku, baksteli dar į pašonę, – Krizo patiekalą nors ant bajoro Aldadriko stalo krauk.

Kiek tokių siuvėjo sparnuotų žodžių, dainų ir dainuškų klajoja parapijoj! Gal ne mažiau, kaip jo siūtų švarkų, rudinių ir vatinių. Žinantieji, kad Krizas eiliuoja, ateina ir prašo: sustatyk litaniją apie mano nepaklusnią bobą, duok oracijų prie nabašninko kapo, išrašyk ką nors vestuvėms, išpyškink prieš nedorėlį pristavą! Reikia kam laišką sudėt broliui arba dėdei į Ameriką – vis pas Krizą.

– Eikit jūs nuo mano galvos! Aš ne raštininkas, – kriaučius! – atsikalbinėja Krizas.

Reikia tik jį paglostyt, patept kur girgžda: kad nėra tokio kito, kuris galėtų su jo plunksna lygintis, – Krizas šypt, paausį pirštu krepšt, krepšt:

– Kokio reikia? Kad žliumbtų kaip merga, vainikėlį praradus, ar juokais?

– Kad žliumbtų! – atsako prašytojas. – Jei gali – kuo smūtniausia!

* Uriadninkas – carinės Rusijos apskrities policijos žemesnysis pareigūnas. (Red.)

Krizas meta siuvinį į šalį, paima nuo lentynos plunksnelę, pritvirtintą siūlais prie šermukšnio šakelės, ištraukia rašalinę, alkūne sulygina susisukusį popierių, dar prieš rašant ant nykščio nago paspaudo plunksnelę ir, valandėlę ranka ją pajudinęs ore, lyg rinkdamasis, kur geriau tūpti, nusileidžia ant baltojo lauko. Žmogui nereik nieko sakyti. Pats raštininkas gerai žino kiekvieno vargus ir rūpesčius, pažįsta amatininkų gyvenimą kaip savo delno raukšles. Jeigu bus dejuota, skūstasi šiame laiške – per daug niekad nebus.

Stebi žmogelis raides, dygstančias iš po siuvėjo rankos, ir trauko pečiais: rodos, kupriukas ne laišką rašo, o karvutę melžia – čiū rū, čiū rū – lengvai, neatsikvėpdamas. Baigęs raštą, plunksną nušluosto į savo ilgus plaukus, iš židinio saujoje atneša pelenų, užberia ant raidžių, kiek palaukus nupučia juos, patrina delną į delną, paskum savo juokingu įpročiu dviem pirštais nusitveria už priekinio dančio, paklibina jį, tartum norėdamas įsitikinti, ar galės juo graužt, ir skaito.

Jeigu gerai pavyksta, siuvėjo akyse, lygiai kaip ir klausytojo, sutviska ašaros. Jis griebiasi daug kartų už savo dančio, klibina jį, trina delnus ir sako kažkaip maloniai mirksėdamas, gindamas atgal ašarą:

– Kad tave zuikiai užbadytų, – gerai sudėta!

Tačiau ne visuomet Krizą įprašys laišką parašyti – žadėk iškepti jo mėgiamo vėdaro, nešk kvortą medaus, ko tik nori, jeigu kartą pasakė ne, – taip ir bus. Klausinėsi kodėl – jis atsisako:

– Kad ir galiu, o negaliu. – Ar tu gali priversti šnekučių švilpauti, kada jis nenori?

Taip ir praminė Krizą Pagramančio šnekučiu, ypač po to, kai jis įsikėlė į medį garsiąją tupyklą. Jaunas daktarėlis Vembrė, gavęs paskaityti jo eilių, porą įsidėjo į kišenę. Jis sakė, kad verta pasiųst į lietuviškus Tilžės laikraščius. Bet tai daktaras kalbėjo tik jam vienam, ir Krizas gailėjosi, kad pokalbio negirdėjo meisteris. Į laikraščius! Vyrai mūrai, juk tai ne juokas. Jeigu atspausių, Krizo daineles šimtai iš karto perskaitytų, šimtai sužinotų jo mintis! Taigi jis petys į petį atsistotų su Lietuvos raštininkais, skatinančiais pabusti iš miego gentį!

Padrąsintas daktaro, iš kurio jis gauna lietuviškų knygų, Krizas jau visas pavasaris sėdi inkilėly. Iš medžio matyt kaip ant delno Pagramančio nelygūs, banguoti laukai, ten, po dešinei, tviska upės vandenys, griauną lankas, po kairei, vos žvilgsnis siekia, – kaimų namai kaip didelis avilynas, dar toliau – lelijavi miškų vainikai. Žiūri Krizas, klajoja akimis, vaikšto šlaitais, takeliais, ir šilta banga tolimos, lyg seniai girdėtos dainos paliečia jo krūtinę. Nejunta kupriukas, kaip širdis kugžda. Plunksnelė bėga, palikdama popierių tarytum peliukė sniege mažučius savo kojų pėdsakus:

*Lietuvos laukai, miškeliai, takeliai,
Salele gimtoji!
Sakyk, kada užtekės laisvės saulelė
Mužikui artoju?..*

O saulė leidžiasi. Paskutiniai šviesos virpėjimai apleidžia žemę. Tik dar kalvų viršūnės ir namelis medyje, kuriame sėdi raštininkas, stovi kaip paausinti.

Krizas linksmas, nors ir liūdną dainą sudėjęs. Iššoka paukštis ir šaukia vieškeliu važiuojančiam:

– Ratas ratą vijo į Kalvariją!..

– Linksmas tu šiandien, kriaučiau! – sako iš ratų.

– Linksmas kaip bėdą pašarvojęs.

Praeina pro šalį dvi merginos. Krizas ir joms ant greitujų sumeta:

*O tu, Benedikta,
Gausi vyrą diktą...*

- Kaip toliau, Krizuti?
- Už kapeiką pasakiau.

Mato Krizas, vėžlina tvoros pasilaikydami du girti. Pažįstami nepažįstami – į dantis nežiūrėsi, o žodeliu ir juos galima pavaišinti:

*Tu, tvorele, tu, reta,
Man brangesnė kaip teta...
Einu tave apkabindamas,
Nosim purvą kabindamas...*

Girti šiaip taip sustoja:

- Parše, ukš, ne tavo dalykas!
- Dalykas toks, kad tavo gerklę ėda valasnykas*!
- Nori į snukį, a? Nori, a?!

– A, a tik ir išmokai, o kas bė – nežinai! – iš balso Krizas pažįsta girtuoklį Kakalą, kuris anuomet bjauriai išsižiojęs nešė per miestelį caro paveikslą ir liepė visiems kepures nusiimti. Jo sėbras, matyt, tas pats Slunkius, gyvenęs iš maskolių valdžios pasturlakų, kurias gauna paikasis už judošiškų pabučiavimus. Taip, tai juodu! Krizui nelieka abejonės, kai tik šleivos sukriuksi:

- Duo-o-ot, duo-o-ot jam!
- Ajai, smarkuoliai! Ką jūs duosit, kad karčemoje ir kelnes palikot.

Krizas atsišaudo taikliais žodžiais, bet jis mato, kad padaužos, tvoras palikę, vėžlioja artyn, graibosi aplink save žemėje ir lupa akmenis. O akmenų Pagramanty toli netenka ieškoti.

*Strakal kakal makalai,
Blogi tavo reikalai...
Slunkius ožį pjauna,–
Kakalas ragauja...*

Pirmas sviedinys prazvimbia gana tiksliai – per du sprindžius nuo Krizo nosies, o antras nušlama pro medžių šakas. Velniai raguoti, matyt, aptiko akmenų krūvą! Jie svaido bjauriai koliodamiesi, ir Pagramančio šnekučiui tenka laiku nukreipt pakaušį nuo naujos krušos. Siuvėjas nesiliauja čiulbėjęs. Kai tik laidokai renkasi akmenis, jis jau naują sugalvojęs:

*Kakalas–Judošius,
Strakalas–Kaipošius.
Juda, Juda, Kaipošiuk...*

Atrodo, kad girtuokliams visą tvaiką siuvėjo dainos išgarino: jie su tokiu atkaklumu šaudė į inkilą, kad Krizas nespėja nė žodžio pasakyti, tenka uždaryt dainų skrynelę. Kaip ten bebūtų, jis nemano pasiduoti į nelaisvę. Kopėčių siuvėjas tyčia nejudina. Tegul bando lipti – mokės kaip varles nukratyti atgal į balą.

Triukšmą išgirsta artimieji kaimynai. Pirmieji šnekučio gelbėti iš vištvanagių atbėga meisterio Jonas, pats senis, puodžius. Jų pasirodymas nuramina karštuolius. Meisteris iš tolo šaukia:

* Valasnykas – slavų kalbos skolinys, reiškiantis „landuolį, pūlinį“. (Red.)

– Krizai, lipk jiems pamieruoti įkapinius – aš pažiūrėsiu, kokio ilgumo reikės grabo!
– Dar jiems grabo! – į griovį! – karingai pasijudina puodžius, o paskum jį ir Deveikos sūnūs.
Laidokai, pajutę, kuo kvepia, repečkomis persirita per tvorą ir pasilaikydami viens kito kuduliuoja:
– Miesčionys muša... miesčionys!

*

Krizas, kaip siuvėjas, – nebrangininkas, kaip vyras, – nemergininkas. Visi gerai žino: jo amatas pagirtas. Moka jis pataikyti žmonėms kaip niekas kitas, o ypač neatsigina merginų. Tų visuomet pas jį pilna, nes Krizas iš anksto įspėja jų norus, pageidavimus: laibutė stengiasi, kad atrodytų kaip roputė, dručkė, kad ją paplonintų. Krizui tai padaryti vyksta ne blogiau kaip kalviui šakę pasmailinti. Ne be reikalo Krizas laikomas naujovišku siuvėju: kai tuo tarpu kitos adatėlės keliauja per parapiją, Krizas sunkiai išprašomas. Reikia tik stebėtis; kaip vikriai jis tūpčioja aplink merginas, kaip jis švelniai, kutenančiai glėbia liemenėlius, pažastis, vis kalbėdamas, gundydamas jas kaip velniukas:

– Ak tu lelijėlė, tai gražumas! Tik į langą, kaip mirtą!

Siuvėjas merginas gražiai šaukia: rūtelėmis, lietuvaitėmis, mirtomis. Jaunesnėms įžnybdamas į skruostą skatina augti, vyresnėms greitai liūlj arba ūsą susirasti, o senmergėms – vilties neprarasti. Merginos jį vadina Krizuliu, Krizučiu arba tiesiog kriaučiuku, tik nė viena nedrįsta jo dėdinti.

– Krizuti, – sako jam, – kada siūsi pas mane piršlius? – O jis – trukt į kuprelę kaip sraigė į savo kiautą:

– Dar metelius pasiūsiu, paskui siūsiu.

Jeigu Krizas kitaip būtų atrodęs, be krepšio ant pečių, kaip jis pats sakosi, – gal būtų išdrįšęs jaunystėje įkibti į kokią skiauterę, bet dabar – snapas atšipęs, sparnu plumpsėti tingu.

– Aš su savo kuprele kaip su pačia, – mėgsta jis kiek užkaisdamas peiktis, – sykiu gulam, sykiu keliam. Kad ir gera, o še – ant nugaros sėdi. Užteks vienos, kam man Onos!

Štai įeina pas siuvėją mergytė, taip paritusi, taip pastačius. Drąši kokia! Varto jam rūbus, kraiposi, – ką čia kerpat, ką čia siuvate? Žiūri Krizas, ar kartais nematyta? Turbūt dar jo pirštais negraibyta. Išmatuok ją, – kitam šventadieniui reikia burnosėlio. Jeigu nepasiūsi, ji baisiai supyks.

– O iš kur ta pikčiurna? Ar ne Ambrutyčia? – klausia Krizas.

– Ta pati.

– Turbūt būsi greit pati?

– Kad nieks manęs nenori, – liūdnai sako mergaitė, – nedidelis mano kraitis...

– Pakalniškiai – vyrai ilgakiškiai, paims ir be kraičio. Še, kaip liepa! – glėbia Krizas merginą per juosmenį.

Ir kur tik pirštais siuvėjas ją nepalies, ji vis – ki ki ki. Jai vis – oi baugu, oi nekutenkit, čia nereikia.

– Iš kur žinai, kad nereikia? – prieštarauja Krizas, dar kartą per juosdamas tuo pačiu siūlu. – Juk nuo mano pirštų nesuvysi. Stovėk, nešlamėk!

Jau siuvėjas tikrai be reikalo ją trečiąkart permatuoja. Ambrutyčiai turbūt patinka kupriuko landūs pirštai: ji nugniaužia juos nuo savęs, muistosi, leipsta iš juoko, kad Krizutis baugus...

Gizelis Domininkėlis net išsižiojęs vėpso į dėdės Krizo merginimąsi, ir dėdė, paėmęs jį už nosies, nuveda į šoną:

– Nevarvink seilės, – sako jam. – Kai bus panosė šeriuota – prisižiūrėsi...

Krizas užrašo Ambrutyčios storį, rankų ilgį... ir keista, nagai vos kreidą laiko. Lyg jis būtų ką pavogęs – rašo ant sienos, tarška ir vėl užmiršta, kiek per pažastis. Taip dar niekuomet su Krizu nebuvo – zylė jį drebuliu užkrėtė.

Išbėga Krizas pasižiūrėt, ar tebematyt mergaitė vieškely, nors jos balsas seniai nutilo, seniai ji atsiveikino. Grįžęs ilgai Krizutis laiko ant kelių Ambrutyčios atsivežtą audimą. Domininkėlis mato, kaip dėdė šypsosi.

Jis toks linksmas, dainuoja apie putinų šakelę, grybčioja gizeliams už ausų, rimuoja eilutes, o vakare eina pas meisterį ir kokią kalbą pradeda – vis baigia Ambrutyčia. Dar tokios guvios triznės Krizas nėra matęs.

– Kirksi be paliovos, sukinėjasi kaip vėpūtė – šauni šarkelė! Kas ją gaus – pasidžiaugs. Ar nereikėtų, meisteri, vienam iš tavo trijų drimbų tokią spirgę griebti?

– Iš tavo šnekos išėitų, kad ir tau spirgė būtų ne pro šalį, – sako meisteris.

– E, šaukštai po pietų!

– Na, na!

– Aš pratęs be spirgių... o širdelė, kai tik gražesnę pamato, – krust! – prisipažįsta siuvėjas.

– Krust, sakai, kaip avino uodegėlė.

Juokiasi diedai. Deveika žada padaryt draugui lopšį, siūlosi į piršlius, o Krizas judina mintį, kad laikas būtų jo Simą vesdinti. Surembės, jautis.

O, kad Krizas būtų jaunas, tiesus, – tokią gražią butų išsirinkęs! Nespėjo viena uždaryt durų, štai kita, dar puikesnė. Krizas aprenkia naujai jėjusią, glosto, rodo, prinešęs veidrodžio šukę, ji klausia, kaip iš šono, kaip iš apačios, aplink kaklą? Viskas gerai, prikibę kaip tošėlė aplink beržą. Siuvėjas merginos nepaleidžia. Dar kartą nurengia, atardo, o merginanetveria iš džiaugsmo, kaip dėdelė dirba! Tik lipdo, lipdo kaip kregždė lizdą: nubėga prie stalo, pasigriebia šepetį, vėl prie merginos, čia atgal plest plest – susiieško siūlą.

– Ei Dominyk, atardyk, Matauš – prosas atauš! Pūsk kiek turi kvapo!

Mergina sukaliuojasi, akys raibsta – amžių čia laukt būtų neilgu!

– Kiek reiks, Krizuti? – kai viskas baigta, aprenpta, suglostyta, mergina riša skarutės mazgelį.

– Pabūk minutėlę, nors pasidžiaugti duok, – sako kupriukas, kai ji ruošiasi išėiti... – Kiek reiks? – nedaug: pakštelsi į barzdą.

Nespėjo juokais jis tai pasakyti – cvakt jam mergaitė į skruostą it vilyčia. Krizo akyse net tamsu pasidaro. Graibos aplink save, kojos linksta, akis dilgia – senis visai kvaišta! Nežino pats, kaip prikiša nagus prie karštos laidynės.

– Rupūžtuk, tu man padėjai! – šaukia vargšas Domininkėliui nutvėręs jį už čiuprynos, rodydamas laidynę ir liepdamas ją vaikui palaižyt liežuviu. Siuvėjas nepiktas – linksma į jį žiūrėt.

O mergaitės seniai kulnys sudegė, bet ji neužmiršo ant stalo kampučio palikti pinigų.

Nors ir po mėnesio išvydęs savo siūtą rūbą, Krizas prieina, paklausia, kaip nešiojasi, pabara kitą, jei nemoka apsieiti su gražia eilute, vėl patampo iš visų šonų ir nueidamas dar kelis kartus atsigręžia. Tokia Krizo šilima ir dėmesys darbui jį skiria iš daugelio adatos amatininkų. Žmogus, pas jį pasisiuvęs, nuolatos jaučia globojantį žvilgsnį. Keliauji per miestelį, išbėga Krizas, sulaiiko:

– Ar ne veržia? Ne laisvas? – Ir ta siuvėjo globa kiekvienam prie širdies.

Jeigu Krizui darbas nepatinka, – nors mirk, tau jo neatiduos: šimtą kartų ardys, tampys, ir tada nematysi jo šypsantis:

– Nei sūrmaišis, nei ragaišis. Tu kreivas ar mano akis? – Vis pas mane velkate? Neškite pas Dumčių. Viens, du, trys – ir padarys.

Ir kiek palaukęs dar graso:

– Pradėsiu ir aš maišus raukti.

Ilgą laiką Krizas žmones matavo siūlu nerdamas ant jo mazgelį, kol pagaliau ir čia jis savo konkurentus pralenkė. Meisteris nuobliavo draugui keturkampę lazdą, išpjovė joje karbus. Išmatavęs

žmogų siūleliu, Krizas siūlelį deda prie lazdos ir tiksliai žino verškų skaičių. Seniau jis rašydavo skaitlines kreida sienoje. Tai buvo didelė naujiena, ir ji greit paplito Pagramanty. Maža to, Krizas ėmė kelnes matuoti net per šlaunį ir dukart apačioje. Piemeniukams ir mažiems tų naujienų netaikė. Bet Dumčius atkakliai laikėsi senovės ir pripažino tik matavimą per juosmenį, tačiau ir tai dažnai darė iš akies. Atėjusiam siūdintis jis liepia stoti ties durų stakta, prisimerkęs pasižiūri – ir gali keliaut. Gal todėl Dumčiaus siuvinys lygiai tinka vaikui kaip ir tėvui. Kišenių jis irgi nepripažįsta ir jaunikiams jas aklas daro. Senieji žmonės dėl to Dumčių palaiko sakydami, kad jo rūbo neišaugi.

Krizas, mylėdamas amatą, neužmiršo ir laiko reikalavimų. Pirmiausia jis išpaikino miestietes, o veikia ir kaimietes. Kaskart Krizas sugalvoja vis naujus įveržimus, išpūtimus, išvėpimus. Pamatė ką apsirengusį kitaip, miestiška, jau ir pritaikė. Išdrįso Krizas Pagramančio kavalieriams parodyti lietuvių kijas – atidengdamas jas ketvirtadaliu pėdos aukščiau kauliukų, – kai dėl to užvirė toks sąmyšis, jog ir paties siuvėjo vos nenudaigojo. Pirmą sekmadienį po Sekminių klebonas sudavė į amboną kumštinti, kad jau svietas nesuvaldomai spardosi, atkrinta nuo Dievo, o naujų madų liga užkrėtė kaimus. Jau negeras senoviškas apdaras – moterys siūdinasi trumpas iškaštas palaidinukes, sijonus iki kelių, rodydamos savo nekrikštytas vietas. Tokių siuvėjų adatą apžergęs laiko Velnias, nes jis žino: per apsinuoginimą ir kūnišką smaguriavimą įsiteikiama Liuciferiui.

Krizo vardas nebuvo paminėtas, bet daugelis parapijonių lūpomis jį kugždėjo. Ir paplito kalbos apie velnio siųstą siuvėją, kad jis į medį įsikėlė dėžę, kurioje naktį sulekiančios raganos.

Tos kalbos pas Krizą atvedė uriadniką ir porą žandarų. Jie apkrato jo vidų, išvarto loveles ir liepia vesti į inkilą. Storasis uriadnikas staisosi aplink, bijodamas kabintis netvirtomis kopėčiomis. Jie klausia, ką ten siuvėjas laiko. Krizas atsako laiką tikrą velnią, raguotą, kudlotą, bet tik tas galys jį matyti, kas neima nei kaire, nei dešine. Nesuprasdamas tokio atsakymo, žandaras liepia kopti į inkilą. Ten nieko nepešę, grįžta su keliais tuščiais popieriaus lapais.

Žandaras klausia, kodėl jie tušti ir ką į juos siuvėjas rašas. Juokdarys sako, jog ir dabar esą parašyta, bet tik tas gali perskaityti, kieno sąžinės akys šviesios. Paklaustas gudruolis, kur jis laiko lietuviškus laikraščius ir ar kartais neteikia jiems žinių, atsako žinąs tokį laikraštį, tačiau jo niekas nespausdina, einąs jis ne iš popieriaus – davatkų liežuviais nešiojamas ir nieko nekainuoja. Žinias į tą laikraštį priima uriadnikas.

Žandarai kaip grobą pūtę bindzina atgal, grasina, kad siuvėjas nepakliūtų kartais.

Krizas gyvena linksmindamas žmones, puošdamas, rėdydamas juos, slaptai šviesdamas gauta iš Prūsų lietuviška knygele mažame iš motinos paveldėtame namelyje. Pas Krizą mokosi du vaikiukai. Vienas iš jų Mataušas, iš gausios sklypininko Šeškučio šeimos. Mataušas eina pas jį kas rytą iš namų, o antrą, našlaitį Domininkėlį, siuvėjas visai pas save priglaudė. Krizas į gizelius taip įpratęs, kad be jų, kaip be svirplių užkrosny, liūdna būtų. Pakyla rytą nuo mūriuko Domininkėlis, jau kaip eželis pūškuoja, kuria ugnį, šildo laidynę, šluoja aslą. Atėjus Mataušui, Domininkėlis suskutęs bulves, ožkelę pamilžęs, o netrukus bus baigtas ir pusrytis. Tuojuo namely pakvimpa spirgių kvapas, šutinėlis, diena įeina į paprastą vagą. Krizas abu savo pagalbininkus išmokęs skaityti. Kaip ten bebūtų – vaikai jam didelis džiaugsmas. Su jais Krizas pešasi, eina veikčių. Žiemos metu bent vienąkart per dieną išsiriti į kiemą, lipdo iš sniego bobą, sugriebę rogutes leidžiasi nuo kalno. Niekas taip nemoka išvesti rogučių siaurais, vingiuotais sklypininkų takais, kaip siuvėjas. Jis sėdi paskutinis, makaluoja ištiesęs vieną koją, nusitvėręs už pažastų Domininkėlį, ir šaukia:

– Kaušuk, netruk, į dešinę pasuk! Matauš, košė atauš!

Kelis kartus nusileidę nuo kalno, pasitampę, jie vėl kimba į darbą. Krizas užveda dainą, o pagalbininkai plonais balsais jam pritaria. Pavasarį jis drauge su jais eina žuvauti, maudytis ir kurį nors nutvėręs į glėbį neša skandinti, riša po kaklu akmenį, bet visuomet pasigaili.

Meisteris Deveika taip pat turi porą gizelių. Kartais abu dėdės supjudo vaikus, ir staliai kimba į siuvėjus. Kol viskas gražiuoju vyksta, dėdės stebi kiekvienas savo kariuomenės pusėje, drąsindami tą ar kitą iš saviškių, bet jeigu tik vienas silpnėja, šoka dėdės gelbėti. Krizas už savo Domininkėlį galvą guldo, jis neleis, kad meisterio kaltukai jį dusintų!

Neiškęsdamas siuvėjas įsimaišo į rungtynes, kaišioja dailidžiukams kojas. Tokiu atveju nelieka abejingas ir meisteris. Žodis po žodžio, jau metę lazdas susiremia dėdės. Krizas toks mažas, kad nėra kaip jį apkabinti, ir meisteris nespėja apsidairyti – mažas kelmas didįjį vežimą verčia.

Oi Krizas, Krizas! Kas jį apeis dainoje, kas jį pralenks adata, plunksnele!

Petras Cvirka, *Raštai III*, Vilnius: Vaga, 1984, p. 190–205.